

A barkócaberkenye [*Sorbus torminalis* (L.) CRANTZ] erdômûvelési tulajdonságai

A barkócaberkenye erdeink egyik eltûnõben lévõ dísze, ökológiailag nagyon fontos fafaja. Már a germán és kelta regék, mondák is megemlékeztek róla: a boszorkányok elûzését, a marhák betegségektõl való megõvását, a hajók elsüllyedésének megakadályozását remélték tõle. Ott ültették, ahol a gonosz megjelenhetett (templomok, házak, istállók) és az emberi javakban kárt tehetett.

Külföldi nevei

- német: Elsbeere, Ruhrbirne [elnevezésének oka, hogy a középkorban a vérhas (die Ruhr) ellen használták], Atlasbirne, Else
- francia: Alisier, Alisier torminal, Sorbier alisier
- angol: wild service tree, beam tree

Törzsméret, alak, lombozat

Magassága 15–25 méter, de számára optimális termõhelyen és megfelelõ erdészeti beavatkozással eléri, sõt meg is haladhatja a 30 métert. Törzse zárt állásban jól tisztul, de a koronaágak kissé vastagok; szabad állásban koronája mélyen ágas. Hirtelen felszabadításkor a törzsön vízajtások jelenhetnek meg, azonban ez is csak ritkán, lassú felszabadítás esetén ez egyáltalán nem fordul elõ. Sokszor látni a fajra egyesek szerint jellemzõ villás elágazású példányokat is. Magassági növekedése akkor megfelelõ, ha a fényt felülrõl kapja és oldalról biztosított a kellõ árnyalás, mely a törzs feltisztulásához feltétlenül szükséges. Lombozattelõsége közepes, mely gyorsan bomló és igen jó talajjavító. A lombozat õszi színe rozsdasárga.

Gyökérzet

A csírcsemete korán (március vége, április eleje táján) 3–5 cm-es gyökérzet fejleszt, amely a csíralevelek lehullásakor már 8–14 cm-es. Két–három éves korban mintegy 40–60 cm-es gyökere van, mely akár 50–70 cm-es mélységre is lehatol, az igen idõs egyedek esetén az 1–2 m-es mélység sem ritka. Gyökere nagyon gyakran a koronaátmérõnél jóval nagyobb, akár több méter távolságra is elér. Tuskósarjakat csak fiatal korban hoz, gyökérsarjakat azonban az idõs egyedek esetén is igen gyakran lehet látni.

Mikorrhiza-kapcsolat

Az eddigi vizsgálatok alapján valószínûleg arbuszkuláris mikorrhiza-kap-

csolattal rendelkezik. (Ez a mikorrhiza típus arbuszkulumokból, vezikulumokból és hifaszövedékekbõl áll. Az arbuszkulumok fakoronaszerûen elágazó képletek, melyek a sejten belül jönnek létre, de a sejtek citoplazmájába nem hatolnak be, s a kétirányú anyagcsere-folyamatokat biztosítják.)

Növekedés, fényigény, hõigény, vízigény, páraigény

Lombfakadás ideje május. A barkócaberkenye fiatalkori magassági növekedése jó, ekkor az évi hajtások hossza 40–60 cm, kulminációja 20–25 év; a magassági növekedés 40–50 év körül áll le. Vastagsági növekedése tartós. Csak a számára kedvezõ termõhelyeken éri el a maximális méreteket (80–90 cm-es mellmagassági átmérõ), melyhez feltétlenül szükséges a konkurens egyedek hiánya és a célzott erdészeti beavatkozás.

Melegkedvelõ, tartós nyári meleget és csapadékos május–júniust kíván termésének beérleléséhez. Az erõs árnyékolást nem szereti, már fiatal korban is fényigényes. Páraigénye csekély-közepes.

Virágzás, termésérés

Május végén, június elsõ dekádjában, lombfakadás után virágzik, beporzását a rovarok végzik; termése augusztus végén, szeptember elején érik és október–novemberben hullik, ami a madarak (fényõrigõ, szajkó, sárgarigó) egyik kedvenc tápláléka, sõt hozzá is járulnak a faj továbbterjesztéséhez. A termések gyûjtését szeptember végén kell kezdeni, amikor a gyümölcs még kemény és sárgásbarna. Ha a színe bõrbarna lesz, akkor már érett. Termõkorát állományban 20–25, szabad állásban 15–20 éves korban éri el. Csak a terebélyes fényélvezõ koronával ellátott példányok hoznak 2–4 évente igazán bõséges termést. A csemetekihozatal 125–500 db/magkilogramm.

Életkor

Biológiai életkora 200–300 év, erdeinkben általában a fõfafaj vágáskorától függ az egyedek kivágása, azonban egyre több helyen hagyásfának visszahagyják a területen, pl. Sopron: Dudlesz-erdõ.

Társulás- és visszaszerzõképesség

Tuskóról való sarjadzása gyenge, a gyökérsarjai viszont nagyon jó növekedésûek.

A törzs kidõlése, illetve kidõntése után mintegy 10–30 méter sugarú körben jelennek meg a gyökérsarjak, melyek az elsõ évben akár az egyméteres magasságot is elérhetik, így viszonylag rövid idõn belül kinõnek a vad szájából. A nyugat-európai példák alapján a legkedvezõbb növekedési feltételeket a közperdõ jelenti számára, mivel a tuskók körül fejlõdõ számos gyökérsarj közül megfelelõ számú egyed az állandóan visszatérõ beavatkozás során kedvezõ növekedési feltételekhez jut. A szálerdõben a fõfafajok gyorsabban növekednek a szálanként elõforduló barkócaberkenyénél, csak intenzív beavatkozással érhető el az egyedek fenntartása. Erdõfelújításoknál, erdõtelepítéseknel, alátelepítéseknel ezért inkább csoportosan-foltosan elegyítsük, így a gyorsabban nõvõ fõfafajok kevésbé tudják túlszárnyalni és így veszélyeztetni fennmaradását.

Felhasználás

A barkócaberkenye faanyagának tulajdonságaira, felhasználási lehetőségeire ez az összefoglaló nem tér ki.

Németországban 1998 januárjában többször is árvereztek 10 000 DM/m³ feletti barkócaberkenye furnérrõnkõt, sõt volt olyan eset is, amikor 18 309 DM/m³ volt a vételár. Gyümölcsét lekvár készítéséhez használták, illetve egyes nyugat-európai országokban még ma is nagyon keresett árucikk. Termésébõl pálinkát készítenek. (Jól termõ egyedről mintegy 100–150 liter cefre nyerhető. 100 liter cefrébõl 4–7 liter 50%-os pálinkát állítanak elõ; 200–300 DM/0,7 liter.)

Természetvédelmi besorolás

Németországban már 1936-ban felhívták a figyelmet a barkócaberkenye nagyon kedvezõ ökológiai és fakereskedelmi tulajdonságaira, valamint megõrzésére és egyes helyekre való visszatelepítésének fontosságára. Hazánkban a barkócaberkenye nem védett faj, bár veszélyeztetett génkészletû, intenzív génmegõrzési módszereket igénylõ faj. Az állományokban megtalálható egyedek fenntartása, a megfelelõ termésképzésre való indukálás csak a rendszeres erdészeti beavatkozással érhető el, mivel a fafajt a mellette álló, általában a termõhely klimaxfafajai idõvel elnyomják, és így az eliminálódik a területrõl.